

ФОЛЬКЛОРИСТИКА

Нікольчук І.В.

аспірант,

Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології

імені М.Т. Рильського

Національної академії наук України

ЗВИЧАЄВИЙ АСПЕКТ У КОЛЯДКАХ ТА ЩЕДРІВКАХ КИЇВЩИНИ

Звичаєве або фольклорне право, точніше його ознаки, присутні не лише у паремійних жанрах, але й майже у всіх жанрових угрупованнях усної народної творчості. Звичаєве право має певне соціальне призначення і здійснює правовий вплив на громаду, соціум. Фольклорне право з'явилося з метою охорони держави та моралі людини. Таке звичаєве право багатогранне і має певні підрозділи за своїм суспільним призначенням: формувальну, орієнтувальну, виховну, популяризаційну. Для виявлення основних звичаєвих ознак необхідно виявити в першу чергу функції такого права та його призначення. Як зазначає О. Чорнобай, фольклорне право виконує функції загальносоціальні та соціально-юридичні. Загальносоціальні – це гуманістична, комунікативна, пізнавальна, виховна, оцінювальна, орієнтаційна сфери; соціально-юридичні функції – регулятивна та охоронна [2, с. 96].

Регулятивна функція права покликана давати змогу функціонуванню права, сприяти виконанню законів та санкцій. Основними ознаками регулятивної функції виступають: моральна поведінка, думка громади, саморозвиток особи. Виховна ж функція забезпечує любов та законний послух громадян, формуючи їх змалку. Крім того, вона сприяє вихованню у кожній особистості певних правил моральної поведінки, результатом чого є слухняність громадян перед державою. Функція охоронна дає можливість громадянину відчувати себе захищеним у суспільстві. Пізнавальна функція права допомагає суспільству дізнаватися про світ, давати змогу розвиватися та вдосконалюватися, а також розуміти правила та умову поведінки в тій чи іншій ситуації. Орієнтаційна: допомагає вибрати правильний напрямок у поведінці та розв'язати будь-яку ситуацію; гуманістична – оберігає від неприємностей. Комунікативна існує як засіб спілкування громадян через норми закону. Оцінювальна сканує ситуацію та дає їй певну оцінку з подальшим баченням вирішення ситуації.

У текстах щедрівок та колядок давнього періоду спостерігаємо яскраві прояви звичаєвого права. Аби переконатися, що правознавчий аспект тут дійсно присутній, потрібно проаналізувати тексти пісень цього жанру.

У правознавчій науці, аби знайти «винуватих» та тих кого виправдовують, необхідно визначити об'єкт та суб'єкт. Будь-яка норма закону у своєму змісті має чітко визначені ці два положення. Об'єктом норми права у колядувальних або щедрувальних текстах є господарство, а суб'єктом – колядники з одного боку, а з іншого – родина, якій присвячуються тексти. Між об'єктом та суб'єктом існує тісний взаємозв'язок. «Суб'єктами величання є переважно селянська родина, окремі її члени, їх життя і праця, їх врода й характери» [1, с. 9] – пише О.І. Дей. Так, зміст текстів містить у собі поетичні фантазії, які переносили слухачів та тих кого оспівували в ірреальний світ, у світ без негативних ознак, «без проблем». Таким чином, ті до кого зверталися щедрувальники, на якийсь час забували про побутові та житейські речі й переносили їх у світ бажаного та омріяного. І.Я. Франко зазначав: «Слухаючи колядки, такий бідолаха хоч на хвилю бачить себе заможним господарем, у якого подвір'я чисто заметене, хата гарна, світла, в хаті прибрано по-празничному, не достатку нема, а натомість за столом сидять гості славні та величні на весь світ, і він рад, що може чесно і відповідно прийняти їх» [1, с. 9]. Саме це є основною метою усіх календарно-обрядових текстів – щедрівок і колядок. У виконанні цих творів бачимо жагуче бажання простолюдинів змінити складні умови дійсності та досягнення ними кращого життя. Новорічні побажання виконували в складний для селянина час, у період зимового холоду та суму, коли роботи було не так багато і тому знаходився час на осмислення свого буття та розуміння того, що відбувається навколо.

М. Сумцов стверджує: «Вся важке і сумне, що тривожить селянську душу в довгі осінні ночі, коли на солом'яну стріху подають буйні картини холодного дощу, в повітрі стоїть сира мряка і шумить вітер вривається в похилений набік димник, гнітючі турботи, сумніви й побоювання зникають, забуваються під принадним впливом веселої святкової пісні» [1, с. 10]. Основними образами у колядках виступають молодий парубок – богатир, молодий місяць, іноді настільки закоханий, що нехтує навіть запропонованим йому надзвичайним конем.

Ходить, походить місяць по небу.

Кличе, покличе зорю до себе: -

Ходімо, зоре, з нами гуляти,

З нами гуляти, колядувати. [1, с. 49]

Інший образ – дівчина із незвичайною вродою, яка до того має неземні здібності.

Щедрий вечор, добрий вечор

Добрим людям на здоров'я.

Усі луги облітала,....

А в теремі красна панна,

Красна панна, Маруся.

Тонко пряла, дзвінко ткала,

Своєму батькові на рубашку,

А матері на серпанки,

Собі, молоденькій, на подарунки. [1, с. 332]

Господиня – головна жінка роду, одночасно та вправно виконує декілька домашніх справ, при цьому привітно посміхаючись гостям свого дому; берегиня роду.

А на тій вербі рожеві квітки.

Ой то ж не верба – Йванова жона... [1, с. 54]

Господар – голова роду, покровитель родини, суддя своїм рідним та розпорядник усього майна і заробітку; щедрий.

Да підемо ми до пана господаря,

А пан господар в кінці стола сидять.

В кінці стола сидять, три кубка держать... [1, с. 49]

Образ селянського двору – пишність, багатство, врожайність, все у золоті та яскравих кольорах.

А в пана Йвана золота верба,

А на тій вербі золота кора,

А на тій вербі рожеві квіти...

...На першій столі – гірка горілка,

На другій столі – вино зелено,

На третій столі – медок солодок... [1, с. 54]

Первісне призначення щедрувальних та колядних текстів – практичне. Їх виконували для того, щоб полегшити працю людини, аби людина досягла гармонії з природою. Питання про умови їх виникнення є дуже актуальним, адже науковці з цього приводу не мають чіткої і точної думки, їхні погляди розходяться (О. Веселовський, О. Потєбня, В.Гнатюк, П.Караман, І. Свенціцький та ін.). Вживання слова коляда тягнеться ще з Візантійської імперії – це була назва нового року у візантійців. Пізніше пісні, які виконувалися напередодні Різдва вважали колядками, а ті, що перед Новим роком – щедрівками. Колядки виконували дівчата, а щедрувальні тексти – переважно хлопці. У народі ці пісні називали «старосвітськими».

Форму обрядового зимового календарного тексту можна поділити на два основні типи: узагальнений та індивідуалізований. Узагальнений передбачає звернення до всієї родини, до великої сім'ї, а індивідуальний – до кожної окремо або до когось конкретно із родини (господаря, господині, парубка, дівчини). Люди вірили в магію слова та дії язичницьких ритуалів. Результатом мала стати практична мета – досягнення в майбутньому гарного врожаю, взаємозв'язок із природою,

щоб вищі сили почули ті, так звані, молитви і допомагали по господарству. Частим атрибутом щедрувально-колядувальних дій виступають зерно та хліб, як жертва, яка приноситься тим силам, що відповідають за землеробство.

Так у колядці «А в пана Йвана золота верба» чітко дотримана структурна форма родинного укладу, першого возвеличують господаря-чоловіка, далі його дружину, а вже потім дітей:

На першій столі – гірка горілка,

На другій столі – вино зелене,

На третій столі – медок солодок.

Гірка горілка – для чоловіка,

Вино зелене – для жони його,

Медок солодок – для його діток. [1, с. 54]

З тексту колядки «А в Раманівці, в славному городі» дізнаємося про існуючу в минулому громаду, яка була на стражі права і порядку. До складу громади входи мудреці із життєвим досвідом та молоді успішні господарі:

А в Романівці, в славнім городі

Зібралася рада – стариків громада,

А другая рада – молодців громада.

Отже, проаналізувавши тексти колядок та щедрівок і дослідивши питання виокремлення функцій в них фольклорного права, можна стверджувати положення про виразну наявність у новорічно-різдвяному циклі календарно-обрядових пісень звичаєво-правового аспекту. Розглянуті тексти мають неперехідне значення для формування норм та правил життя суспільства. В них поєднується звичаєва функція та обряд. Члени громади, маючи у піснях постійні нагадування про звичаєве право, використовували його у повсякденному житті, чітко усвідомлюючи результати порушення правових норм. Ще однією важливою місією колядок та щедрівок, а точніше їх змісту та образно-жанрового наповнення є те, що бідні люди, слухаючи та виконуючи пісні переходили із повсякденного життя, опиняючись у світі, щирому, чистому та позитивному. За словами О. І. Дея, «Колядки та щедрівки – обряди й пісні – це невичерпне джерело поезії і духовної краси, творче використання якого може ще довго збагачувати художню культуру українського народу» [1, с. 40].

Список використаних джерел:

1. Колядки та щедрівки. Зимова обрядова поезія трудового року / Упоряд. і передмова О.І. Дея. – К.: Наук. думка, 1956. – С. 803.
2. Чорнобай О. Феноменологічний зміст функцій фольклорного права/ Вісник Національний університет «Львівська політехніка», 2014. – № 782 : Юридичні науки. – С. 95-101.